

Любов Скалич, кандидат психологічних наук, доцент
кафедри педагогіки та методики початкового навчання
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПРОБЛЕМА ДУХОВНОСТІ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ І ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті розглядається проблема духовності в контексті національних і загальнолюдських цінностей. Важливе значення надається моральним цінностям як найбільшому багатству особистості.

Постановка проблеми. Морально-духовні якості, сформовані на засадах загальнолюдських і національних цінностей, становлять найбільше багатство особистості. Слід мати на увазі й те, що у сфері розумового, фізичного, трудового виховання не кожна людина з погляду своїх можливостей (анатомо-фізіологічних) може досягти бажаних успіхів і досконалості. Але в царині морально-духовних цінностей особистість спроможна досягти очікуваних результатів.

У народній педагогіці різних етносів, у висловлюваннях філософів, учених, письменників стосовно окремих сфер життя найбільший пласт думок стосується проблеми духовності.

Мета статті: з'ясувати проблему духовності в контексті національних і загальнолюдських цінностей.

Виклад основного матеріалу. Не можна зводити духовний світ маленької людини до навчання. Якщо ми прагнутимемо до того, щоб усі сили дитячої душі були захоплені навчанням, її життя стане нестерпним. Вона повинна бути не тільки школярем, а передусім людиною з багатогранними інтересами, запитам, прагненнями [1, 50].

В основі змісту морального виховання лежать загальнолюдські й національні морально-духовні цінності. *Загальнолюдські морально-духовні цінності* – це набуті попередніми поколіннями незалежно від расової, національної чи релігійної належності морально-духовні надбання, які визначають основу поведінки й життєдіяльності окремої людини або певних спільнот.

Національні моральні цінності – це історично зумовлені, створені конкретним народом погляди, переконання, ідеали, традиції, звичаї, обряди практичні дії, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях. Але вирізняють певні національні прояви, своєрідності в поведінці, які є ос-

новою соціальною діяльністю людей конкретної етнічної групи.

Наприклад, у християнському світі загальнолюдські цінності виокремлено в Біблії як Заповіді Божі: Шануй свого батька та матір свою... Не вбивай! Не чини перелюбу! Не кради! Не свідчи неправдою проти ближнього свого! І не бажай жони ближнього свого, і не бажай дому ближнього свого, ані поля, ані раба його, ані невільника його, ані осла його, ані всього, що є в ближнього твого та ін.

На основі загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей можна окреслити коло якостей особистості, які становлять зміст морального виховання. Це – туманність, доброта, чесність, совісність, працелюбність, повага до батьків, до людей узагалі, чуйність, милосердя, дисциплінованість, доброзичливість, національна гідність, скромність, справедливість, інтелігентність, почуття материнства, екологічна й правова культура та ін.

Провідні якості моральності формуються передусім у ранньому дитячому віці на основі "соціального успадкування". Вирішальну роль у цьому процесі мають відігравати батьки, інші люди, які оточують дитину. І річ не в проповіді цих моральних істин, а власних діях, поведінці старших. Насамперед конкретні дії батьків мають стати ідеалом для дітей, закласти основи моральних чеснот особистості. Кожна морально доцільна дія батьків і близьких рідних – надійна основа формування в дитини благородних моральних якостей. Одночасно навіть незначні аморальні поруки вихователів залишають у тендітній, чутливій душі дитини гіркоту, негативно впливають на становлення її морального багатства.

Можна навіть визначити своєрідний кодекс моральних доброчинностей дитини дошкільного віку, які є аксіоматичними засадами цивілізованості:

ПРОБЛЕМА ДУХОВНОСТІ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ І ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

1. Не вбивай нічого живого.
 2. Не кради.
 3. Не зраджуй: ти завжди відповідальний за тих, кого наблизив до себе.
 4. Уникай неправди, не свідчи на когось брехливо.
 5. Люби й шануй батьків своїх та рідних – бабусю, дідуся, братів і сестер.
 6. Прагни сумлінно працювати: праця – головне джерело людського багатства.
 7. Будь милосердним, з повагою стався до інших людей, намагайся допомогти їм.
 8. Виявляй чуйність до тварин, захищай їх.
 9. Бережливо стався до довкілля, бо це наш дім, який забезпечує благополуччя нашого життя.
 10. Стався до інших так, як хотів би, аби ставилися до тебе.
 11. Говори всім лише правду: вона звеличує людину.
 12. Допомагай батькам, членам родини в їхній праці.
 13. Будь охайним і дбайливим.
- Згодом, коли дитина підрастає, у неї мають формуватися більш високі морально-духовні якості.

Ні одна зла людина не буває щасливою.
(Ювенал)

В.О. Сухомлинський, розвиваючи ідеї загальнолюдських моральних цінностей як основи формування духовності людини, визначив своєрідну програму виховання дітей молодшого шкільного віку:

1. Ти живеш серед людей, не забувай, що кожен твій учинок, кожне твоє бажання відбивається на людях, що тебе оточують. Знай, що є межа між тим, що тобі хочеться, і тим, що можна. Перевірй свої вчинки, запитуючи сам себе: чи не робиш ти зла, незручності людям? Роби все так, щоб людям, які тебе оточують, було добре.
2. Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Люди дають тобі щастя дитинства. Плати їм за це добром.
3. Усі блага й радощі життя створюються працею. Без праці не можна чесно жити. Народ учити: хто не працює, той не їсть. Назавжди запам'ятай цю заповідь. Нероба, дармоїд – це трутень, що пожирає мед працюючих бджіл. Навчання – твоя перша праця. Йдучи до школи, ти йдеш на роботу.
4. Будь добрим і чуйним до людей. Допомагай слабким і беззахисним. Допомагай товаришу в біді. Не завдавай людям прикрості. Поважай і шануй матір і батька – вони дали тобі життя, вони виховують тебе, вони хочуть, щоб ти став

чесним громадянином, людиною з добрим серцем і чистою душею.

5. Не будь байдужим до зла. Борись проти зла, обману, несправедливості. Будь непримиримим до того, хто прагне жити за рахунок інших людей, завдає лиха іншим людям, обкрадає суспільство.

Такі своєрідні заповіді за своїм змістом і тональністю звернені до найніжніших струн дитячої душі – до почуттів. Невипадково Сухомлинський надавав великого значення в системі морального виховання передусім почуттям: “Учити дитину бачити, розуміти, відчувати серцем людей, – це, мабуть, квітка в саду, яка найтонше пахне, ім'я цій квітці – виховання почуттів... Я твердо переконаний, що виховання людського благородства в дитячому серці починається з олюднення його ставлення до людей, одухотворення цього ставлення чистими, піднесеними почуттями поваги до людей і передусім поваги до матері й батька” [6]. В іншому місці: “Почуття – це плоть і кров моральної переконаності, принциповості, сили духу. Ось чому стежка від морального поняття до моральної переконаності, починається з вчинку, з дії, насиченої глибокими почуттями”.

Важливу роль у моральному вихованні відіграє церква. Вона є педагогічною установою – згідно зі ст. 35 Конституції України, “церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви”, що визначає світський характер держави, а також світське навчання і виховання в закладах освіти усіх типів. У Декларації Генеральної Асамблеї ООН від 25 листопада 1981 р. сказано, що релігійне виховання дітей здійснюють батьки в “рамках родини” відповідно до своїх релігійних переконань. Релігійні організації можуть вести навчання з питань релігії “в місцях для цієї мети пристосованих”. Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації” (ст. 6) передбачає, що “релігійні організації мають право... створювати для релігійної освіти дітей і дорослих навчальні заклади і групи, використовуючи для цього приміщення, що їм належать...” [7, 390].

Щоб досягнути масштаби виховного впливу релігії на особистість, на розвиток людських цивілізацій, досить звернутися до тверджень видатних людей про роль релігії у розвитку людства: “Наймудріші і найсильніші народи, є водночас найбільш релігійними” (Сократ); “Невизнання Бога є для і/ держави найбільшим лихом, хто підриває релігію, той підриває водночас і основи суспільства” (Платон); “Віра, релігія і моральність – необхідні підпори усякого добробуту і ладу” (Вашингтон).

ПРОБЛЕМА ДУХОВНОСТІ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ І ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Церква є педагогічною установою – колективною інстанцією, що ставить за мету виховання, вдосконалення людського життя.

Значний вплив релігії на виховання дітей у сім'ї пояснюється тим, що вона опікується кожною людиною від її народження до смерті. У часи тоталітарно-атеїстичного режиму була нагода переконатися в тому, яких збитків у вихованні дітей і молоді, особливо в духовно-моральній сфері, було завдано. “Церква використовує кожную нагоду, – зазначає М. Стельмахович, – щоб нагадати батькам про їхній святий виховний обов'язок, а дітям – про необхідність їх гарної поведінки. Віра й звичаї християнські, які панують у парафії, створені церквою, є тією духовною атмосферою, в якій діти зростають і розвиваються” [5].

Релігія використовує такі засоби виховного впливу: богослужіння і обряди, причастя, сповідь, проповідь, відпущення гріхів, благословення, заповіді. Застосовуються й покарання: позбавлення благословення, спокутування гріхів, прокляття, піддання анафемі. Методами релігійного самовпливу і самовиховання є молитва, дотримання посту, покаяння, обітниця. Велике значення має загальна організація релігійної діяльності: регулярні відвідування церкви, щоденні молитви, дотримання постів, церковні свята. Не слід забувати й про виховний вплив релігійної музики, живопису, архітектури.

У релігії є чому повчитися, є що перейняти педагогам, а саме:

- ідеал Людини-Легенди – безсмертної, мужньої, вольової, морально стійкої. Вона любить народ, і народ любить її. Вона приймає смерть в ім'я життя людей, в ім'я їх спасіння. Ідеал цієї Бога-Людини пережив віки й тисячоліття;

- програму морального самоочищення, самовдосконалення людини, “науку життя”, яка впродовж століть формувала істинну людяність, і допоможе нам сформувати певний тип людини, стиль стосунків її з навколишнім світом, здоровий духовний стан інтимних почуттів і роздумів, моральних вчинків і справ;

- професійно-педагогічну майстерність релігійних діячів, їх уміння щоразу знаходити шляхи до людської душі, переконувати, ненав'язливо та делікатно “лікувати”, духовність;

- релігійну культуру як глибоке розуміння і знання людини, повага до неї, бажання допомогти не лише словом, а й конкретно справою: Біблія – не тільки цінна історична пам'ятка, а й підручник життя;

- релігійні знання, релігійні науки як елемент світової культури. Релігійні ідеали – могутня сила, яка духовно живить маси.

Висновки. Проблеми морально-духовного виховання мають бути головною турботою кожної людини, насамперед батьків, і всієї спільноти. Для цього необхідно використовувати різноманітні шляхи і засоби, які можуть впливати на процес морального становлення людини. Отже, серцевиною морального виховання є формування моральної свідомості. Тому моральність людини залежить від усвідомлення нею сутності своїх дій відповідно до моральних норм у суспільстві.

1. Болсун С. Розвиток педагогічної техніки вчителя: актуальність і значущість // Початкова школа. – 2000. – №2. – С. 50 – 51.

2. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994.

3. Діалоги про виховання: Книга для батьків / Уклад.: О. Г. Свердлова. – К.: Вища школа, 1995.

4. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реальність. Наук.-пед. посібник. – К.: МАУП.

5. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка. – К., 1996.

6. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді дитинства і юності. – К.: Радянська школа, 1966.

7. Фіцула М. М. Педагогіка. – К.: Академія, 2000.

В Кожній Фразі – Думка

“Виховання – найкращий скарб у старості”.

Аристотель
древньогрецький філософ

“Учитель – це митець, який повинен любити істину, добро і дітей”.

Памфіл Юркевич
український філософ, педагог

В Кожній Фразі – Думка